

SUKAKTYS

DEVYNIASDEŠIMT METŲ KUNIGUI ISTORIKUI VINCUI VIKTORUI GIDŽIŪNUI, OFM

Viename laiške prof. Zenonui Ivinskiui t. Vincas Viktoras Gidžiūnas, OFM, rašė: „Nieko nepadarysi, kad mano darbai vis tęsiasi ir niekaip nerandu laiko rimčiau jų imtis. Vienuolija čia nekalta, kad yra visokių pareigų, o žmonių trūksta. Per daug jau platūs mūsų darbo barai, dėl to ir rankų neužtenka. Visi šiuo laiku nuostolingos darbo kratosi ir jį uždeda ant vienuolių pečių, kad paskui dar patys ant tos pačios naštos atsisėstų, kurios anksčiau jie nepanešė. Amerikos dvasiškija atidavė vienuoliams visą katalikišką spaudą, kurios patys leisti jau neįstengė. Dabar jie tai spaudai platinti neįsileidžia mūsų žmonių į savo parapijas, neleidžia kreiptis į žmones prašant aukų, skundžia Amerikos vyskupams ir panašiai, kas čia galės ir išsakyti visus sunkumus, kuriuos ne tik mes, bet ir kitos vienuolijos turi pernešti. Reikalavimai didžiausi, o rimtos paramos nėra. Jūs esate istorikas, argi kas kada tinkamai suprato ir įvertino tylų vienuolių darbą. Dėl mano darbų tai taip, esu gi pats provincijos taryboje ir žinau, kad laisvo laiko istoriniam darbui negaliu turėti. Džiaugiuosi tuo, ką turiu ir bijau, kad dar didesnė ir sunkesnė našta kada nors neužgriūtų“¹. Iš laiško citatos gerai matyti, kad V.Gidžiūnas savo gyvenimą turėjo dalyti į dvi dalis: vykdyti dvasininko vienuolio pašaukimą bei pareigas ir susikurti profesionaliam istorikui reikalingas darbo sąlygas. Šiame proginiame straipsnyje mes anaipol neturime tikslo aptarti garbiojo tėvo nuveiktus darbus ir ypač pirmosios dalies. Dėl to iš pradžių paminėsime t. V.Gidžiūno svarbesnius biografijos faktus. Vėliau, daugiausia remdamiesi V.Gidžiūno laiškais prof. Zenonui Ivinskiui ir mons. Pauliui Jatuliui, pabandysime pažvelgti į t. V.Gidžiūną kaip istoriką, tiksliau į tai, kokiomis sąlygomis jam teko dirbti. Toks aspektas galėtų būti įdomus ir dėl to, kad tai leidžia aiškiau suvokti bendrą mūsų pokario emigrantinės istoriografijos kontekstą.

¹ V.Gidžiūno laiškas Z.Ivinskiui, 1957 12 14, *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (VUB RS)*, f. 198–1117, lapai nenumeruoti.

Vincas (vienuolinis vardas Viktoras) Gidžiūnas (tikroji pavardė Didžiūnas²) gimė 1912 m. spalio 5 d. (kitur literatūroje – rugsėjo 5 d.) Marinkos kaime Simno valsčiuje. Apie mokslo pradžią skaitome t. Leonardo Andriekaus, OFM, prisiminimus: „Kartais užsimindavo, kad turėjo dirbti ūkyje ir kelias į mokslą buvęs suvėluotas, todėl pirmiausia ir lankęs Kauno Pavasario suaugusiųjų gimnaziją. Kretingos pranciškonų gimnazijoje t. Viktorą – tada Vincą Didžiūną – sutikau 1933 metų vasarą. Ten jis, kaip ir kai kurie mūsų, buvo atvykęs su keturių klasių pažymėjimu kaip kandidatas į pranciškonų vienuolyną“³. Baigęs gimnazijoje penkias klases, 1934 m. V.Gidžiūnas pradėjo noviciatą, o 1935 m. padarė laikinuosius vienuolio įžadus. „Po laikinųjų įžadų, – rašo L.Andriekus, – jau būdavo galima tęsti gimnazijos mokslą, nesirūpinant finansiniais reikalais. Paskui klierikai būdavo siunčiami į užsienio pranciškonų seminarijas, kad giliau susipažintų su pranciškonišku gyvenimu ir jų puoselėjama teologijos srove“⁴. 1937 m. V.Gidžiūnas buvo išsiųstas į Florencijos apylinkėse esamą italų pranciškonų seminariją Kolevičio mieste, paskui į Sargianą. Kunigu V.Gidžiūnas išventintas 1940 metų birželio 2 dieną.

Dėl 1940 m. įvykių Lietuvoje jau negalėjo grįžti į Lietuvą ir iš pranciškonų ordino generalinio viršininko V.Gidžiūnas gavo leidimą studijuoti Romoje Popiežiškajame Šv. Antano pranciškonų universitete. Į šį universitetą įstojo 1941 m. ir studijavo Bažnyčios istoriją. Savo daktaro disertacijos temą pasirinko iš Lietuvos pranciškonų istorijos – laikotarpį nuo 1245 m. iki 1517 m. (*De Fratibus Minoribus in Lituania 1245–1517*); disertaciją lotynų kalba apgynė 1945 metais.

Po studijų teko kraustyti į JAV, kur jau nuo 1941 m. lietuviai pranciškonai organizavo savarankišką vienuolinį vienetą. Šioje šalyje V.Gidžiūnas išbuvo iki pat gyvenimo pabaigos, t.y. 1984 metų. Jo atliktus darbus pranciškonų vienuolijoje tėvas L.Andriekus taikliai reziumuoja: „Per tą ilgą metų virtinę jis buvo ir tretininkų vadovas, ir vienuolynų vyresnysis (Kennebunkporte, Bridgevillėje, Brooklyne), ir gimnazijos rektorius, ir redaktorius („Šv. Pranciškaus varpelio“) ir net provincijolas (1958–1959)“⁵. O kur dar bendradarbiavimas lietuvių periodinėje spaudoje (vien tik žurnale „Aidai“ V.Gidžiūnas paskelbė 40 įvairių straipsnių ir recenzijų), be to, dar rašė į „Darbininką“, „Draugą“, „Tėviškės žiburius“, „Kari“ ir apie paties redaguojamą „Šv. Pranciškaus varpelį“. Kaip ir dažnas inteligentas išėivijoje t. V.Gidžiūnas savo dalį (pats vadino „pyliava“) turėjo ati-

² 1958 m. vasario 4 d. laiške prof. Z.Ivinskiui nurodė, kad jo brolis yra Didžiūnas, o jo pavardė sugadinta, ten pat.

³ L.Andriekus, Mirė tėv. Viktoras Gidžiūnas, *Aidai*, 1984, Nr. 2, p.121.

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat, p.122.

duoti Lietuvių enciklopedijai. V.Gidžiūnas buvo aktyvus LKMA narys ir jam 1984 m. net suteiktas akademiko vardas. Daug dėmesio skyrė ateitininkams, 1952–1959 m. buvo Ateitininkų federacijos dvasios vadu. Laiškuose mons. P.Jatuliui skaitome: „Pilu pyliavą LE, redaguoju 'Varpelį', esu vienuolyno ekonomas, kunigauju, pamažu rašau Lietuvos Bažnyčios istoriją, kurios ištraukas, kartais redaktoriaus sutrumpintas, randi 'Lux Christi' žurnale“⁶. Arba vėl rašo: „Daug laiko atima patarnavimai parapijoje, 'Varpelio' redagavimas ir kiti menkniekiai“⁷. Nepaisant plačios V.Gidžiūno veiklos, anot L.Andriekaus, jis „visa savo siela buvo istorikas“. Tad ir pažvelkime į V.Gidžiūno veiklą istorijos srityje.

Apžvalgą pradėti galima nuo istoriko J.Jakšto įvertinimo: „Jo pagrindinė tyrinėjimo sritis buvo Lietuvos vienuolių istorija. Šioje srityje jis atliko pionierišką darbą, papildė, praturtino mūsų istoriografiją nauju įnašu. <...> Lietuvos vienuolių istorija buvo tiesus, platus kelias, kuriuo velionis triūsdamas ėjo. Bet karts nuo karto jis nukrypdavo į skersgatvius – imdavosi kitokių istorinių darbų. Kiti istoriniai darbai jam buvo daugiau proginiai, susidėjusiomis aplinkybėmis parašyti. Ir jie verti suminėjimo velionio garbei“⁸. Iš pateiktosios citatos akivaizdžiai matyti, kad daugiausia dėmesio t. V.Gidžiūnas skyrė Lietuvos vienuolių istorijai arba, kitaip tariant, tai buvo svarbiausias jo tyrinėjimų objektas.

Dar studijuodamas Romoje t. V.Gidžiūnas susidomėjo pranciškonų istorija ir šiai temai liko ištikimas visą gyvenimą, t.y. tyrinėjo pranciškonų observantų (bernardinų) veiklą Lietuvoje. 1950 m. jis paskelbė savo disertaciją, kuri tuoj pat sulaukė istorikų dėmesio ir recenzijų. Laiške prof. Z.Ivinskiui nurodo: „Nuoširdžiai dėkoju už parašytą mano disertacijai recenziją ir už tiesos žodžius, kas man, pradedančiam, labai svarbu. Tik aš norėčiau dar pakartoti, kad jūs atsižvelgtumėte į sąlygas, kuriose aš tą disertaciją rašiau. Tuo metu net Vatikano biblioteka buvo uždara. Atvykęs Amerikon studijos pagilinti dar labiau negalėjau, reikėjo pasitenkinti su ta medžiaga, kuri man buvo prieinama. Štai dėl ko aš esu kartais santūrus savo sprendimuose“⁹. Dar keliuose laiškuose t. V.Gidžiūnas aiškino, kokių svarbių knygų ir šaltinių publikacijų jam nepavyko rasti rašant disertacijos tekstą. Neturėjo po ranka net tokių knygų kaip „Lietuviškoji enciklopedija“. Jis prof. Z.Ivinskiui paaiškina: „Lietuviškoji enciklopedija tiesa buvo ir yra pas tėvus marijonus Romoje, bet ji man nebuvo prieinama, kaip nebuvo prieinama ir visa marijonų biblioteka. Tik baigus darbą man vyskupas Būčys išrūpino malonę naudotis ta bibliote-

⁶ V.Gidžiūno laiškas P.Jatuliui, 1965 03 31, *VUB RS*, f. 267–1249, lapai nenumeruoti.

⁷ V.Gidžiūno laiškas P.Jatuliui, 1976 09 27, ten pat.

⁸ J. Jakštas, Istoriko nueitas kelias su kryžkelėmis, *Aidai*, 1984, Nr. 3, p.154.

⁹ V.Gidžiūno laiškas Z.Ivinskiui, 1950 06 27, *VUB RS*, f. 198–1117, lapai nenumeruoti.

ka¹⁰. Metodologiniu požiūriu įdomus ir toks V.Gidžiūno pastebėjimas: „Dabar pasisakysiu, kodėl aš stengiausi po šaltinių pacituoti lietuviškus vadovėlius ir populiarinio pobūdžio straipsnius. Čia vėl pasireiškė mano meilė Lietuvai ir lietuviams, norėjau parodyti, kad ir mes Lietuvoje šį tą turėjome. Juk svetur ir svetima kalba rašiau“¹¹. Savo V.Gidžiūnas, palyginti su prof. Z.Ivinskiu, įsivaizdavo mokiniu, bet jis ir mokytoju, kur klydo recenzentas, nurodė apsirikimus: „8-tame 'Aidų' numeryje pasirodė ir Jūsų recenzija, kurioje Jūs man teisingai išperiate kailį. Tačiau ne visur Jūsų sprendimai tikslūs, dėl to norėtūsi net spaudoje į juos reaguoti. Tačiau argi gali studentas ginčytis su profesoriumi. Geriau aš į Jūsų pastabas reaguodamas atsakysiu pozityviais darbais ir iš to bus didesnė nauda. Tačiau bent laišku noriu atsakyti į kai kurias objekcijas. Visų pirma įvertindamas mano darbą sakote, kad Totoraitis ir Vaišnora 'yra apie savo ordiną rašę studijų'. Niekuomet marijonų nevadinkite ordinu, nes jie tesudaro kongregaciją. Vienuolijos bažnytinėje teisėje skirstomus į ordinus ir kongregacijas. Iš vyrų kongregacijų paskutiniu laiku teveikė Lietuvoje tik marijonai. Jėzuitai iš savo institucijos nėra irgi ordinas, bet juos galima vadinti ordinu, nes turi ordinų teises ir privilegijas¹².

Spausdintoje disertacijoje tėvas V.Gidžiūnas specialiai praleido skyrių apie Vilniaus pranciškonus kankinius. Jis tuo klausimu parašė atskirą studiją: „Legendariškieji pranciškonų kankiniai Vilniuje“ ir 1954 m. paskelbė „Aidų“ žurnale. Tačiau prieš tai šį klausimą V.Gidžiūnas keliuose laiškuose svarstė su prof. Z.Ivinskiu: „Kas link Vilniaus pranciškonų kankinių pastebiu, kad jų niekas tikrais šventaisiais nelaiko, tik pas mus yra paprotys surašyti visus kankinius į Martyrologium, kurį paprastai visuose vienuolynuose po Šv. Rašto skaito pietų metu. Tame Martyrologium randasi ir vilniškiai kankiniai. Iš kitos pusės, aš dar vis laikaisi nuomonės, kad dalyką apie juos reikėtų giliau išstudijuoti ir vietoje; aš gi net Vilniaus nesu matęs. Nenoriu jau taip akklai kam nors tikėti, kad ir tokiam Chodynicki ar kam kitam. Primenu taipgi, kad jei turėsiu šią vasarą nors truputį laiko, tai aš tą savo disertacijos skyrių parašysiu lietuviškai ir atiduosiu „Aidams“, pamatysite, kad ten yra ir daugiau šis tas negu žino Chodynicki ar kiti. Ultimium verbum reikia pasakyti, jei jį galim pasakyti be konflikto su sąžine, tikrų šaltinių šviesoje. Aš esu per jautrus!“¹³

1959–1961 m. dirbo Romoje Pranciškonų ordino istorinių šaltinių redagavimo komisijoje, kuri leido *Bullarium Franciscanum*. Žinoma, tai istorikui profesionalui mielas darbas. Galimybių gyventi ir dirbti Romoje

¹⁰ V.Gidžiūno laiškas Z.Ivinskiui, 1950 10 20, ten pat.

¹¹ Ten pat.

¹² Ten pat.

¹³ V.Gidžiūno laiškas Z.Ivinskiui, 1950 06 27, ten pat.

V.Gidžiūnas turėjo ir anksčiau. Jis viename laiške Z.Ivinskiui išdėsto visą tų galimybių chronologiją: „Dar tik apgynusį disertaciją rektorius siūlė palikti ir dėstyti Bažnyčios istoriją Antonijanum universitete, bet man viršininkai neleido pasilikti ir atkvietė į JAV. Prieš kokius 9 metus vėl to paties universiteto rektorius kuratas Karolis Balič kvietė dėstyti orientalinę Bažnyčios istoriją ir net buvo pasiuntęs pagilinti studijas į garsų Harvardo universitetą, bet po dviejų mėnesių t. Vaškys, lankydamasis Romoje, atkalbėjo t. generolą ir mane vėl atėmė ir paskyrė viršininku Bridgville, Pa vienuolyne. Prieš trejus metus vėl buvau kviečiamas į Romą, kur vokiečiai istorikai ruošia mūsų ordino šventojo Jono Kapistrano kritišką veikalų leidimą. Jau buvau gavęs ir paklusnybės raštą, bet paskui buvau paskirtas provincijolo patarėju ir Brooklyno vienuolyno viršininku“¹⁴. Dar kartą į Šv. Antano pranciškonų universitetą Romoje dėstyti istorijos V.Gidžiūnas buvo kviečiamas 1976 m., bet jis pats dėl sveikatos ir amžiaus atsisakė.

Paskutinį savo gyvenimo dešimtmetį V.Gidžiūnas daugiausia dėmesio skyrė Kretingos bernardinų vienuolyno vienuolio t. Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos biografijai ir jo veiklai. Kaip pats V.Gidžiūnas nurodo, knygą apie J.A.Pabrėžą pradėjo rašyti 1975 metais¹⁵, nors, žinoma, medžiagą rinko ir anksčiau. Šio veikalo jis taip iki galo neužbaigė, nors pirmąjį skyrių spaudai jau buvo pasiuntęs į Romą. 1983 m. pabaigoje laiške mons. P.Jatuliui rašė: „Aš dar vis vargstu su Pabrėžos biografija. Netrukus po Naujų metų Tėv. A.Liuimai siųsiu antrąją dalį, pirmąją, kaip tik nusiunčiau, tuoj atidavė rinkti. Liko dar parašyti sunkiausia trečioji dalis – 'Pabrėža – pasaulinių mokslų puoselėtojas'. Šiame skyriuje tilps ir jo gydymas, ir augalų tyrinėjimas, ir lituanistiniai dalykai“¹⁶. 1984 m. sausio 30 d. mirtis nutraukė t. V. Gidžiūno darbą prie monografijos apie t. J.A.Pabrėžą ir šį darbą teko pabaigti 1991 m. dr. Irenai Vaišvilaitei. Pati monografija išspausdinta Romoje 1993 m., t.y. praėjus dešimtmečiui po autoriaus mirties.

Į LKMA veiklą V.Gidžiūnas įsitraukė nuo pat jos veiklos atnaujinimo emigracijoje, bet aktyviau pasireiškė, kai jis 1959–1961 m. gyveno Romoje. Prof. P.Rabikauskas, SJ, rašė: „Bendri keletu mūsų tuomet Romoje gyvenusių, neseniai istorijos studijas baigusių lietuvių kunigų interesai mus dažnai suvedavo draugėn, paprastai susispačiant apie mūsų senjorą, skatintoją ir sykiu mielą bičiulį istoriką prof. Zenoną Ivinskį. Pradžioje pasitenkindavome neformaliais susitikimais, mintimis pasidalijimais. Bet ilgainiui, ypač naujai atvykusiam t. Viktorui įtaigaujant, imta ieškoti pa-

¹⁴ V.Gidžiūno laiškas Z.Ivinskiui, 1958 03 23, ten pat.

¹⁵ P. Reklaitis, Many ryšys truko daug metų, *Aidai*, 1985, Nr. 2, p.118.

¹⁶ V.Gidžiūno laiškas P.Jatuliui, 1983 12 22, *VUB RS*, f. 267–1249, lapai nenumuruoti.

stovesnio nuostatais sureguliuoto veiklos būdo. Kadangi visi šie Lietuvos istorijos srityje dirbą susiėjimų dalyviai jau buvo LKM Akademijos nariai, pradėta organizuoti tos pačios Akademijos rėmuose Istorijos mokslų sekcija¹⁷. Tokia sekcija buvo įkurta 1960 m. gegužės 19 d. ir, anot prof. P.Rabikausko žodžių: „T. Viktoras buvo ne tik šios sekcijos tam tikra prasme iniciatorius, bet ir po įsteigimo jos nenuilstąs skatintojas ir palai-kytojas“¹⁸. Istorijos sekcijos svarbiausias užsibrėžtas tikslas buvo istori- nių šaltinių publikavimas. Taip gimė „Fontes historiae Lituaniae“ serija. Pats V.Gidžiūnas spaudai nerengė archyvinių dokumentų, bet prisidėjo prie pirmųjų dviejų tomų komentarų parašymo. Sugrįžęs iš Romos, V.Gi- džiūnas daug prisidėjo prie LKMA židinio įkūrimo Niujorke 1962 metų gruodžio 31 dieną.

Pirmuosiuose dviejuose LKMA suvažiavimuose emigracijoje V.Gi- džiūnas nedalyvavo. Į suvažiavimų rengimo darbą įsitraukė tada, kai 1964 m. buvo organizuojamas šeštasis LKMA suvažiavimas Niujorke, Fordhamo universitete. Apie rengimo rūpesčius P.Jatuliui rašė: „Dabar vis daugiau reikia laiko skirti būsimam LKMA suvažiavimui, kuris vėžio žingsniu stumiamas pirmyn. Praktiškai kiek aš pajudinu, tiek eina pir- myn. Ketvirtadienį pas mus turėsime posėdį kiek didesnę ir suformuosime reikalingas darbo komisijas ir aptarsime programos išdėstymą. Praei- tą ketvirtadienį tuo reikalu pats nuvykau į Fordhamą su visais posėdžio planais“¹⁹. Prie vėlesnių LKMA suvažiavimų, kurie vyko JAV (IX, XI, XII suvažiavimai), organizavimo jis tiesiogiai neprisidėjo, bet pranešimus skaitė. Viename laiške motyvavo: „Kadangi S.Sužiedėliui sunkiai sekasi gauti istorijos sekcijai paskaitininkus, tai ir mane vėl apsunkino, pasiūly- damas ir prašydamas skaityti LKMA suvažiavime Bostone paskaitą: 'Že- maičių papročiai tėv. Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos pamoksluose“²⁰. Nors vėliau buvo apsistota prie kitos pranešimo temos: „Rodos, minėjau, kad buvau priverstas atidėti į šalį Pabrėžos biografiją ir vėl grįžti prie XV ir XVI amž. bernardinų veiklos, nes ta tema turėsiu, S.Sužiedėliui pra- šant, skaityti ir paskaitą LK Mokslo Akademijos suvažiavime“²¹. Devini- tame suvažiavime Bostone 1973 m. V.Gidžiūnas perskaitė pranešimą „Pranciškonų observantų-bernardinų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI amžiuje“.

V.Gidžiūnas pradėjo bendradarbiauti „LKMA Metraštyje“ nuo pat jo leidimo pradžios ir pirmajame tome išspausdino studiją apie savo gimti-

¹⁷ P.Rabikauskas, Bendri Lietuvos istorijos reikalai, ten pat, p.110.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ V.Gidžiūno laiškas P.Jatuliui, 1964 04 27, VUB RS, f. 267-1249, lapai nenumuruoti.

²⁰ V.Gidžiūno laiškas P.Jatuliui, 1973 05 17, ten pat.

²¹ V.Gidžiūno laiškas P.Jatuliui, 1973 06 12, ten pat.

nę „Iš Simno istorijos“. Vėlesniuose tomuose buvo paskelbti V.Gidžiūno darbai: „Augustijonai Lietuvoje“ (t. 4), „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“ (t. 5), „Šv. Benedikto regulos vienuoliai Lietuvoje“ (t. 6). Paskutinė studija sudarė per pusantro šimto puslapių ir yra išleista atskiru atspaudu.

Įvertindamas V.Gidžiūno veiklą LKMA, t. A.Liuima, SJ, konstatavo: „Didelis buvo t. Viktoro palankumas Akademijai ir jos reikalų supratimas. Tai jis gražiai parodė ypač pirmininkaudamas narių susirinkimui Akademijos suvažiavimo proga Toronte ir Chicagoje. Žinodamas vargą beredaguojant, taisant ir dailinant gautus rankraščius, jis visuomet savo studijas atsiųsdavo visiškai atbaigtas, švariai perrašytas, net ir kalbą duodavo kalbininkui peržiūrėti, kad nebūtų jokio vargo redaktoriui“²².

Be minėtų V.Gidžiūno darbų, dar būtų galima išvardyti tokias jo studijas lietuvių kalba: „Bandytas krikštyti žemaičius“, „Žemaičių byla Konstancos susirinkime (1414–1418)“, „Algirdo ryšiai su Rytų ir Vakarų Bažnyčiomis“, „Lietuvos krikščioninimas Vytauto Didžiojo politikoje“.

Iš V.Gidžiūno laiškų profesorius Z.Ivinskiui ir mons. P.Jatuliui išryškėja ir mūsų išeivių istorikų kasdienybė arba, tiksliau sakant, tam tikra tarpusavio kooperacija, kuri padėdavo vykdyti tyrimo darbą emigracijos sąlygomis. 1950 m. rugsėjo mėn. rašytame laiške prof. Z.Ivinskiui t. V.Gidžiūnas siūlo bendradarbiavimo būdą: „Kada Jūs atrasite kokį dokumentą, kuris dar nėra išleistas dokumentų kolekcijose, jį pasižymėkite ir kada tokių dokumentų būsite radęs keliolika, paprašykite archyvo fotografą padaryti ant filmos nuotrauką. Fotografijos ant popieriaus daryti nereikia, nes aš turiu projekcijos aparatą ir taip daug aiškiau ir pigiau išeina. Gi pinigų tam tikslui aš turiu tam tikrą depozitą Romoje ir, jeigu Jūs su tuo sutiktumėte, aš tuoj parašysiu vienam asmeniui ir jums duos pinigų, kiek tam tikslui jų reikės. Žinoma, aš ir Jums skolingas neliksiu. Sakysime, kad ir Jums palengvinčiau ir už patarnavimą atsilyginčiau, galėčiau apmokėti tiek pat Jūsų filmų, kiek Jūs man jų padarysite. Aš manau, kad ir Jums būtų didelis palengvinimas darant filmas, ne santraukas. Parašęs istoriją, aš norėčiau išleisti ir dokumentų arba šaltinių kolekciją vardu 'Monumenta Franciscana Lituanica', o pačią istoriją ir toliau rašysiu lotynų kalba, kaip ir tezę esu parašęs. Dabar laukiu Jūsų greito atsakymo ir tikiuosi jis bus pozityvus. Dabar Jums įdedu Kalėdoms dovaną \$ 5,00“²³. Profesorius Z.Ivinskis sutiko tokiu būdu bendradarbiauti su t. V.Gidžiūnu. „Man labai malonu, – rašo V.Gidžiūnas, – kad Jūs pažadate man padėti moksliniame darbe. Jau anksčiau rašiau ir vėl kartoju, kad be kitų pagalbos aš vienas savo veikalo apie Lietuvos pranciškonus negalėčiau parašyti, ypač kad dabartinės mano gyvenimo sąlygos visai mane išblaš-

²² A.Liuima, min. veik., p.114.

²³ V.Gidžiūno laiškas Z.Ivinskiui, 1949 12 19, VUB RS, f. 198–1117, lapai nenumeruoti.

ko ir atitraukia nuo studijų“²⁴. Abiejų istorikų užsimezgusi draugystė ir dalykinis bendradarbiavimas tęsėsi iki pat prof. Z.Ivinskio gyvenimo pabaigos. Visapusiškai t. V.Gidžiūnas pritarė profesoriaus pastangoms dirbti istoriko darbą. Jis rašė: „Malonu girdėti, kad Jūs pasiliekatė Romoje prie savo darbo. Jūsų darbą turėtų suprasti visi ir Jus paremti, nes jis dabartiniu metu yra pozityviai naudingas Lietuvai. Visos politikos gi, į kurias dabar įsimaišė mūsų mokslininkai, yra grynios nesąmonės, pagal mane, netgi žalingos ne tik vieningam darbui, bet ir mūsų tautai“²⁵. Be to, V.Gidžiūnas kiekviena proga stengdavosi ir materialiai padėti prof. Z.Ivinskiui bent jau į laišką įdėdamas „žaliąjį priedą“, t.y. penkis JAV dolerius. Antai viename prof. Z.Ivinskio atsakyme į V.Gidžiūno laišką rašoma: „Labai dėkoju už malonų laišką ir už jo tradicinį žalią priedą. Tėvelis pasiliko vienintelis tokis rūpestingas rėmėjas, kuris vis nepraleidžia progos mane ir mano studijas paremti. O mano gyvenimas nuėjo šituo atžvilgiu atvirksčiai proporcingai. Išlaidos padidėjo, o pajamos sumažėjo“²⁶. Tėvas V.Gidžiūnas stengėsi suburti ir daugiau rėmėjų. Vėl pasiremkiame laiško žodžiais: „Vykdamas į Washingtoną, buvau sustojęs Baltimorėje ir mačiau su kunigu Dambrausku ir su kunigu Patlaba. Ten netyčiomis prisiminėme Jus ir tie kunigai tuoj man pasiūlė kurti jūsų darbui remti rėmėjų būrelius Amerikoje. Kun. Patlaba net pasiūlė tokį būrelį įkurti Baltimorėje, o kun. Dambrauskas sakėsi užsidedęs sau pareiga duoti kas mėnesį po \$ 5,00. Nežinau, kiek tai pastovūs jų pažadai, bet atrodo, kad jie įvertina jūsų darbą. Žinoma, man tokius būrelius organizuoti nėra patogu, bet, kur turėsiu progos ir rasiu tinkamą dirvą, stengsiuosi ir tai daryti“²⁷.

Artimi dalykiniai ryšiai siejo t. V.Gidžiūną su mons. P.Jatuliu, kuris taip daug pagelbėdavo jam atliekant istorinius tyrinėjimus, t.y. siųsdavo literatūros ir archyvinių šaltinių kopijas. Iš plataus jų abiejų susirašinėjimo paminėsime tik tris ištraukas, kurios parodo, su koku užsispyrimu V.Gidžiūnas rinko net ir sunkiai prieinamą archyvinę medžiagą. Viena laiške nurodoma: „Iš Lenkijos gavau rutuliukų filmų, kur telpa didesnė dalis mūsų senosios provincijos archyvo. Tikiu gauti netrukus ir likusią medžiagą. Tai bus jau viskas, kas galima buvo rasti apie Lietuvos bernardinus“²⁸. Iš kito laiško sužinome apie V.Gidžiūno pastangas reikalingų archyvinių dokumentų mikrofilmus parsisiųsdinti iš Lietuvos. „Vilniuje, – rašo V.Gidžiūnas, – buvęs Vilniaus universiteto bibliotekos ir archyvo direktorius Levas Vladimirovas, dabar Bibliotekininkystės katedros

²⁴ V.Gidžiūno laiškas Z.Ivinskiui, 1950 09 18, ten pat.

²⁵ V.Gidžiūno laiškas Z.Ivinskiui, 1952 12 03, ten pat.

²⁶ Z.Ivinskio laiškas V.Gidžiūnui, 1957 11 24, ten pat.

²⁷ V.Gidžiūno laiškas Z.Ivinskiui, 1953 02 05, ten pat.

²⁸ V.Gidžiūno laiškas P.Jatuliui, 1965 08 12, ten pat, f. 267–1249, lapai nenumuoti.

vedėjas, man yra pažadėjęs reikiamus leidimus visa, kas bus reikalinga, parūpinti. Man dabar rūpi labiausiai gauti ten esančių Pabrėžos raštų rankraščių mikrofilmus ir, jei bus galima, kai ką iš likusių bernardinų archyvų“²⁹. Šį pasakojimą užbaikime optimistiniais V.Gidžiūno žodžiais: „Jau ruošiuosi kelionėn Lietuvon ir Lenkijon. Visi dokumentai sutvarkyti, vizos gautos ir bilietas kišenėje. Gal pavyks ką nors gero parsivežti“³⁰.

Algimantas Katilius

PROF. KUN. PETRAS KRAUJALIS (1882–1933)

Lietuvių tautinis atgimimas XX a. pradžioje susidūrė su įnirtingu 1904 m. įkurtos lenkų endekų partijos (Narodowa Demokracja) pasipriešinimu. Daliai lenkų kunigų svarbiausias tikslas buvo ne Dievo žodžio, o lenkybės skleidimas. Dėl to jie draudė vartoti lietuvių, gudų ir kitas kalbas. Dėl Vilniaus vyskupijoje lietuviams daromų skriaudų 1906 m. ir 1912 m. į popiežių Pijų X memorandumu ir memorialu kreipėsi 70 lietuvių kunigų. Tokiomis sąlygomis P. Kraujaliui teko augti, mokytis, dirbti.

Petras Kraujalis gimė 1882 m. Molėtų valsčiuje, Labanoro parapijoje, Žagarų kaime. Jo pavardė lietuviška (susideda iš šaknies *krauj-* ir priesagos *-elis*). Asmenys, kilusieji iš Molėtų valsčiaus, priesagą rašo tarmiškai – Kraujalis, o gimę Ramygalos ir kituose valsčiuose (jų beveik perpus mažiau) – Kraujelis. Pastarąja (bendrine) forma bandyta rašyti ir P.Kraujalio pavardę.

Būsimasis profesorius mokėsi namie, pas „daraktorių“, toliau – Mintaujoje (Jelgavoje), Vilniuje. 1902 m. baigęs gimnaziją, įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Po dvejų metų ją baigė ir buvo išsiųstas į Petrapilio dvasinę akademiją. Kunigu išventintas 1907 m. Dvasinę akademiją baigė 1908 m. teologijos kandidato laipsniu.

P.Kraujalis vikaravo Visų Šventųjų bažnyčioje Vilniuje, taip pat Gardine, Trakuose. 1912 m. grįžo į Vilnių ir buvo paskirtas Šv. Mikalojaus parapijos klebonu, technikos mokyklos kapelionu ir dvasinės seminarijos profesoriumi. Po metų pasiliko tik paskutiniąsias pareigas, kartu redagavo „Aušrą“. Lenkijos okupacinei administracijai uždarinėjant lietuviškus laikraščius, P.Kraujalis nuo vienerių iki ketverių metų redagavo „Vilniaus garsą“, „Garsą“, „Vilniaus kelią“, „Lietuvos kelią“, „Kelią“, „Vil-

²⁹ V.Gidžiūno laiškas P.Jatuliui, 1978 11 25, ten pat.

³⁰ V.Gidžiūno laiškas P.Jatuliui, 1979 04 06, ten pat.

niaus varpą". Nuo 1931 m. Stepono Batoro universitete vieną semestrą jis dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą. P.Kraujalis parašė daug straipsnių ir apie 15 knygelių: „Trys dvasiško gyvenimo pagrindai“ (pagal M. Mescbler, SJ, 1921), „Dievui ir Lietuvai“ (1922), „Šv. Kazimiero jubiliejaus iškilmės Vilniuje“ (1922), „Trijų kryžių kalnas“ (1924), „Trakų pilis“ (1924), „Mokytoja“ (1925), „Dr. J.Basanavičiaus laidotuvės“ (1927), „Lietuvių švietimo draugija "Rytas"“ (1927), „Pamokslas Aušros Vartų paveikslo vainikavimo dienai“ (1927), „Lietuvių likimas Lenkijoje ir lenkų Lietuvoje“ (1928), „Kodėl Lietuva biedna“ (1928), „Pirmieji lietuvių susirėmimai su totoriais“ (1929), „Lietuvių tautinis valstybinis atgimimas“ (1928), „Petras Goštautas ir jo gdynė“ (1928), „"Ryto" pradžios mokyklų programos“ (1928), „Vytautas Didysis: Lietuvos didis kunigaikštis, Čekijos karalius, Lenkijos karūnos globėjas“ (1930) ir kt. Kai kuriuos veikalus ir straipsnius pasirašinėjo P. Vieštauto ir kitais slapyvardžiais. Žavėdamasis gamta Vieštauto slapyvardį P.Kraujalis perėmė iš gimtinėje esančio Stirnių ežero pusiasalio.

P.Kraujalis į Lietuvos istoriją labiausiai įėjo kaip Vilniaus krašto visuomeninių lietuvių organizacijų veikėjas ir vadovas. 1912 m. Petrapilyje buvo įregistruota „Ryto“ lietuvių švietimo draugija. Pagal įstatus jos tikslas buvo „šviesti Vilniaus apygardos lietuvius, kaip reikalauja Romos katalikų tikėjimo mokslas“. Draugija gavo teisę, laikantis įstatymų ir vyriausybės nurodymų, steigti ir laikyti pradines mokyklas, vakarines ir šventadienio pamokas suaugusiems, mokytojų seminarijas ir įvairias kitas vidurines mokymo įstaigas, liaudies universitetus, visokius kursus, liaudies knygynus, skaityklas ir kitas tolygias švietimo įstaigas, rengti paskaitas, vakarus.

Steigiamasis „Ryto“ draugijos susirinkimas įvyko 1913 m. Vilniuje, Visų Šventųjų bažnyčios klebonijoje. Be šešių narių steigėjų (d-ro J. Basanavičiaus, A.Smetonos, kun. V.Mirono, kun. A.Petrulio, kun. K.Maliukevičiaus ir L.Giros), susirinkime dalyvavo: 1) generolas Aug. Paškevičius, 2) kun. V.Jazukevičius, 3) J.Kairiūkštis, 4) kun. P.Kraujalis, 5) kun. J.Kukta, 6) kun. P.Bieliauskas, 7) kun. V.Zajančauskas, 8) kun. P.Kemėšis, 9) kun. A.Jakavonis, 10) K.Strazdas, 11) kun. J. Kubilius 12) kun. A.Varnas, 13) I.Kubilius ir 14) kun. J.Stasiūnas. Susirinkimo pirmininku buvo išrinktas d-ras J. Basanavičius, sekretoriavo L.Gira. Paskaičius draugijos statutą, steigėjai priėmė visus 14 narių. Kiek vėliau dar priimti kun. T.Brazys, D.Malinauskis ir E.Vileišienė. Į „Ryto“ draugijos pirmąją valdybą, atsisakius kandidatuoti P.Kraujaliui ir penkiems kitiems, slaptu balsavimu išrinkti kun. J. Kukta (21 balsas), kun. V. Mironas (20 balsų), L. Gira (20 balsų), kun. J. Steponavičius (19 balsų – jis ir tapo valdybos pir-

mininku), dr. J. Basanavičius (18 balsų), J. Kairiūkštis (18 balsų). Kandidatais liko A. Smetona (17 balsų) ir kun. K. Maliukevičius.

1921 m. okupacinė Vilniaus prokuratūra surengė kratą „Ryto“ Centro valdyboje, penkis jos narius įkalino Lukiškių kalėjime, vėliau ištrėmė už demarkacinės linijos. Kitų metų birželio 19 d. dr. J. Basanavičiaus bute „Ryto“ draugijos pirmininku buvo išrinktas kun. P.Kraujalis. Šias sunkias pareigas jis ėjo iki mirties.

1922 m. gruodžio 28–30 d. P.Kraujalis pirmininkavo ir pirmajam okupuoto Vilniaus krašto liaudies mokytojų suvažiavimui, kuris vyko Šv. Mikalojaus bažnyčios salėje. Suvažiavimo rezoliucijoje pabrėžta, kad „1) Vilniaus, Švenčionių, Ašmenos, o ypač Lydos, Breslaujos, Gardino ir Seinų apskrityse yra sudaryta lietuvių mokykloms ir visam švietimo darbui nepakenčiama padėtis, nes lietuvių mokyklos naikinamos, mokytojai persekiojami, areštuojami ir išvežami; 2) mokymas verčiamas slaptai vesti; 3) jokios domės nekreipiama į vietos gyventojų reikalavimus ir net bauginama ir baudžiama, o kai kreipiamasi į mokslo vyriausybę, tai girdima pasityčiojimų, esą lenkų valdžia nė vienos tautos nepersekioti ir jos švietimo netrukdanti.“ Prašyta „išimti“ mokyklas iš policijos priežiūros, lietuviškoms mokykloms skirti ir aprūpinti lietuvius mokytojus, nevaržyti ir nepersekioti švietimo, nedrausti mokyti namie, gražinti ištremtuosius.

1923 m. visuotinis „Ryto“ draugijos susirinkimas priėmė rezoliuciją, kad lietuvių mokyklos (Švenčionių gimnazija ir daugelis pradinių) yra uždaromos įvairiais pretekstais, kad visokiais būdais trukdoma lietuvių mokykloms kurtis ir gyventi, kad visur lietuviams primetama lenkų mokykla, duodama daug valios policijai šeimininkauti pradinėse lietuvių mokyklose, mokytojams sunkinama gauti pilietybės teises. Tokią padėtį laikė nepakenčiama ir pavedė draugijos valdybai, surinkus medžiagą, griežtai reaguoti atitinkamose instancijose. Švenčionių „Ryto“ atstovas pareiškė, kad nutarta susijungti su Vilniaus „Rytu“.

Po šio susirinkimo keturi valdininkai savaitę tikrino „Ryto“ draugijos dokumentus, uždarė 8 mokyklas (iš viso 1925–1938 m. uždarytos 195 privačios lietuviškos mokyklos, jų vietoj įkurta 150 lietuviškų skaityklų, knygynėlių). Vien 1927 m. „Rytas“ išlaikė 100 lietuviškų pradžios mokyklų (4000 mokinių), 50 vakarinių kursų (1767 klausytojai), Vytauto Didžiojo gimnaziją (439 mokiniai), lietuvių mokytojų seminariją (291 studentas).

P. Kraujalis dirbo ir Mokslo, Šv. Kazimiero, Labdarybės, Nukentėjusiųjų dėl karo šalpos draugijose. Būdamas Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto vicepirmininku, kartu su K. Stašiu dalyvavo tautinių mažumų kongrese Ženevoje.

P. Kraujalis buvo gerai susipažinęs su Lietuvos istorija ir ja žavėjosi. Rašė, kad po Liublino unijos liko tik šešėlis senosios Lietuvos didybės. Dauguma lenkų kunigų lietuvių kalbos nemokėjo, tautinės kultūros nebrangino, stengėsi visa, kas lietuviška, naikinti. Lietuvos dvarai ir dvareliai virto lenkybės tvirtovėmis.

1928 m. vasario 16 d. Lietuvos valstybės atkūrimo minėjime Vilniuje „Ryto“ pirmininkas kalbėjo: „Vilnius padėjo Lietuvos nepriklausomybei kertinį akmenį, čia buvo paskelbtas tas istoriškas nepriklausomybės aktas, čia, Vilniuje, Lietuvos atstatytojai rūpinosi ir galvojo prieš 10 metų, deja, čia kol kas nelemta gyventi tuo gyvenimu, kurį Lietuva sau susikūrė. Nors negalime gyventi nauju gyvenimu, tačiau galime jungtis tautos džiaugsmu, galime didžiuotis tautos laimėjimais, galime naudotis pasiektais kultūriniais daviniais, galime ir mes vieną kitą plytelę pridėti prie atstatomos mūsų Didžiosios Tėvynės. Mes čia, Vilniuje, – tai tautos avangardas. Ji tiek buvo praradusi ir tiek atstatė. Nejaugi tik Vilniaus krašto lietuviai nepasiektų savo tikslo? Lengviau yra mums dirbti, negu buvo vysk. Valančiui, Daukantui, Basanavičiui ir kitiems. Dirbkime – mūsų darbas nežus. Mūsų kilni tėvynės meilė ir vienybė turės reikšmės visai Lietuvai. Vilniaus idealai pasilieka tautos idealais ir tautos siekimais – mūsų siekimais“.

Taip Vilniaus krašto lietuvių organizacijų vadovas subtiliai kvietė gražinti ilgaamžę istorinę sostinę ir jos kraštą Lietuvai.

P.Kraujalis Vilniaus Katedroje sakė pamokslą ir per Lietuvos valstybės patriarcho Jono Basanavičiaus laidotuves; čia jis suminėjo Lietuvos praeities vadovus: 1) Didvyrių Lietuvos – Vytautą, 2) Šventosios Lietuvos – Šv. Kazimierą, 3) Vargų Lietuvos – minias maldininkų, kurie toje Katedroje meldėsi ir ieškojo sau paguodos nelaimėse ir 4) Atgimusios Lietuvos – a. a. Joną Basanavičių.

Būdamas tautiškai susipratęs, ir pats P.Kraujalis tapo savotišku Vilniaus krašto okupacinių režimų kankiniu. Dar keturiolikmetis buvo pašalintas iš Mintaujos gimnazijos už tai, kad atsisakė kalbėti maldą rusiškai. Dvidešimt šešerių metų iš Vilniaus išsiųstas į Gardiną už lietuviškus pamokslus. Už mokyklas gimtąja lietuvių kalba keliskart tardytas, kalintas, dešimtmečius vargintas. 1932 m. rudenį turėjo važinėti su pilsudskininkų komisija po Vilniaus–Trakų apskrities mokyklas. Tada peršalo ir, nors buvo tvirtos sveikatos, persidirbęs mirė 51-erių metų. Iškilmingas Mišias už jį aukėjo arkivyskupas R.Jalbzykovskis. Šv. Petro ir Povilo kapinėse Antakalnyje buvo sudėti 36 vainikai: lietuvių organizacijų, įstaigų, gudų, gimtosios kalbos dar nemokančių lietuvių.

1937 m. Vilniaus lietuvių švietimo „Ryto“ draugija išleido 120 puslapių knygą „Kunigas Petras Kraujalis“. Apie jį 1992 m. rašyta „Vorutoje“

*63

SUKAKTYS

677

(Nr. 28), 2002 m. – „Dienovidyje“ (Nr. 9), yra parašytas diplominis darbas. Lietuvių katalikų mokslo akademijoje 2000 m. rugsėjo mėn. vyko gimimo 120-ųjų metinių minėjimas. Profesoriaus, kunigo Petro Kraujalio atminimą turėtų įamžinti ir Molėtų rajono savivaldybė.

Dr. Kazimieras Garšva

SIGITA MASLAUSKAITĖ

Vilniaus dailės akademija

ŠV. KAZIMIERO KANONIZACIJOS PROBLEMA
(minint Šv. Kazimiero kulto Bažnyčioje patvirtinimo 400-ąsias metines)

ĮVADAS. Straipsnyje aptariama Šv. Kazimiero kanonizacijos problema, kuri dar ir šiandien tebėra aktuali ir kelia įvairių klausimų. 2002 m. gegužės mėn. pasirodžiusio solidaus „Vilniaus katedros lobyno“ albumo-katalogo tituliniam puslapyje rašoma, kad leidinys skirtas „Šv. Kazimiero, Lietuvos globėjo, kanonizavimo 400 metų jubiliejui 1602–2002“, nors, atrodytų, kad jau žymieji XX a. lietuviai istorikai (Z.Ivinskis, P.Rabikauskas) įrodė, jog „Šv. Kazimiero kanonizavimo 400-mečio, kuriam albumas skirtas paminėti, nėra, nes tokio kanonizavimo nebuvo“¹. Taigi minėtas leidinys bei keletas kitų 2002 m. pavasarį įvykusių renginių Lietuvos dailės muziejuje rodo, kad 1604 m. gegužės 10 d. Vilniuje vykusios išskilmės dar ir šiandien vertinamos prieštarai.

Antra priežastis, dėl kurios rūpėtų pasigilinti į šią vis dar aktualią temą, – tai mano mokslinio darbo tema „Šv. Kazimiero kultas ir ikonografija“. Naujo šventojo kanonizacijos diena yra labai svarbi dailėtyrininkams: tą dieną Romos Šv. Petro Bazilikoje būna iškabinama vėliava, kurioje vaizduojamas naujo šventojo atvaizdas arba svarbiausias ir garsiausias jo gyvenimo įvykis ar stebuklas. Šis ikonografinis motyvas tuoj pat įgauna kanoninį pobūdį ir tampa vienu populiariausių iš vaizduojamų šventojo gyvenimo įvykių². Tai tarytum oficialus šventojo paveikslas, lemiantis tolesnės ikonografijos raidą. Šventojo atvaizdo ar su juo susijusio įvykio „vizualinis emocinis išraiškingumas bei prasminis aktualumas“ sąlygoja gausias tolesnes plastines interpretacijas³. Taigi, jei nėra buvę Šv. Kazimiero kanonizacijos, tai nėra kabėjusi nei tai progai sukurta vėliava Šv. Petro Bazilikoje. Tad kur ieškoti Lietuvos globėjo „kanoninio atvaizdo“ bei jo ikonografijos ištakų?

¹ V. Ališauskas, *Naujasis židinys / Aidai*, Nr. 7-8, 2002, p. 426.

² Apie šventųjų kanonizacijos dieną ir ta proga kuriamus meno kūrinius: V. Casale, *Gloria ai beati e ai santi, le feste di beatificazione e di canonizzazione, La festa a Roma*, t. 1, Turin, 1997, p. 124-141.

³ Plg. T. Račiūnaitė, *Apie Vilniaus Šv. Teresės bažnyčios freskų ikonografiją, Ženklas ir simbolis senojoje Lietuvos dailėje*, Vilnius, 1996, p. 120.

Trečioji priežastis, skatinanti patyrinti Šv. Kazimiero kanonizacijos problemą, – tai XVII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje šventojo karalaičio kulto suklestėjimas, kuriam, atrodytų, didelį impulsą davė 1604 m. ir 1636 m. iškilmės Vilniuje. Kaip šios iškilmės buvo suprantamos to meto žmonių pasaulėjautos ir kodėl jos išsiskiria iš kitų tos epochos barokinių švenčių? 1604 m. Vilniuje buvo padėtas pirmasis akmuo didelei išpūdingai bažnyčiai, dedikuotai Šv. Kazimierui, o apie 1636 m. Šv. Kazimiero šventė jau švenčiama su iškilmėmis, skirtomis išskirtinai pagrindiniams tautų patronams. Svarbiausias 1636 m. įvykis – Šv. Kazimiero koplyčios Vilniaus Katedroje statybos užbaigimas ir į ją šventojo Globėjo kūno perkėlimas.

LITERATŪROS APŽVALGA. Pirmasis žinomas Šv. Kazimiero gyvenimo tyrinėtojas popiežiaus Leono X legatas Vidurio ir Rytų Europos kraštams – Zaccaria Ferreri, 1519 m. pasiūstas į Vilnių rinkti liudijimų, reikalingų kanonizacijai. Remdamasis surinkta medžiaga kanonizacijos bylai 1521 m. Krokuvoje Ferreri išleido knygą „Vita beati Casimiri Confessoris“. Šis Ferrerio darbas tapo pagrindu kitiems Šv. Kazimiero gyvenimo aprašymams, „ypač XVII amžiuje, kai po pirmosios reformacijos bangos katalikybė Lietuvoje vėl ėmė atsitiesti“⁴. Popiežiaus legato surinkta medžiaga turėjo pasiekti Romą ir padėti užbaigti kanonizacijos bylą.

Vilniaus katedros prelatas Grigalius Sviencickis 1603 m. išleido knygą „Vita Sancti Casimiri Regis Poloniae Filii“, kurioje aprašo aštuonis stebuklingus pagijimus ir mini dar trylika netyrinėtų stebuklų. Šią knygą 1619 m. Romoje perspausdino Robertas Bellarmino savo knygoje „De officio principis cristiani“⁵.

Leidinys, kuriame išsamiausiai, remiantis minėtais seniausiais leidiniais apie Šventąjį, aprašyti Šv. Kazimiero gyvenimas bei stebuklai – tai 1668 m. jėzuitų Antverpene leista „Acta Sanctorum: Martii“ (I tomas). Tai daugiau Šv. Kazimiero biografijos šaltinis, o ne čia gvildenamos temos dokumentas, tačiau VIII skyrius yra dedikuotas Klemenso VIII bulei: „S. Casimiro decreta ab Apostolica Sede veneratio“⁶ ir taip pat yra nemažas 1604 m., iškilmų Vilniuje aprašymas⁷. Kiti leidiniai, taip pat labiau susiję su Šv. Kazimiero biografija, bet ne kanonizacija, esantys Romos archyvuose, būtų šie: M.P. Baronus, *Icones ac miracula sanctorum Poloniae.., Coloniae*, 1605; F. Hilarione, *Compendio della vita di S. Casimiro*, Napoli, 1629,

⁴ Z. Ivinskis, *Šv. Kazimieras, 1458–1484*, New York, 1955, p. 71.

⁵ Plg. J. Balčiūnas, *Šv. Roberto Bellarmino – Šv. Kazimiero biografas, Lietuvių tautos praeitis*, t. 8, kn. 1(29), Chicago, 1984, p. 111–116.

⁶ Plg. *Acta Sanctorum: Martii I*, Antverpiae, 1668, p. 346–347.

⁷ Ten pat, p. 355–356.

H.Orsini, *Compendium vitae S. Casimiri*, Napoli, 1653; R. Pico, *Vita di S. Casimiro eletto re di Ungheria, figlio di Casimiro III, re di Polonia*, Parma, 1622.

XIX a. pab.–XX a. pr. lenkų istorikai, tyrinėję Vilniaus Katedros istoriją ir Šv. Kazimiero koplyčios statybą, nepalieka neaptarę ar bent nepaminėję šventojo Globėjo kulto ir didžiųjų jo garbei skirtų XVIII a. pradžios iškilmių: tai Zahorskis, Balińskis, Kurczewskis, Kirkoras, Fijałekas ir Kłosas⁸. Andrzejus Lipnickis, remdamasis G.Sviencickio Šv. Kazimiero biografija, 1858 m. Vilniuje išleido „Życie, cuda i cześć świętego Kazimierza“.

Šv. Kazimiero gyvenimą XX a. daugiausiai tyrinėjo išeivijos istorikai, – tai Zenonas Ivinskis, Paulius Rabikauskas ir Simas Sužiedėlis. Jų studijos yra paremtos Šv. Kazimiero gyvenimo, to meto Lietuvos istorijos, Bažnyčios istorijos, Šventojo kulto plitimo analize.

Jubiliejiniais (1984) Šv. Kazimiero metais P.Rabikauskas rašė: „Iki Naujausių laikų Šv. Kazimiero ir ypač jo kulto istorija skendėjo tirstuose rūkuose. <...> nemaža šviesos į šias ūkanas atnešė 1955 pasirodžiusi prof. Z.Ivinskio studija. Plati dokumentacija, gausi, iš dalies niekur nepanaudota archyvinė medžiaga ir pagaliau autoriui įprastas kruopštus dokumentinių duomenų gvildenimas ir aiškinimas – tai savybės, kuriomis prof. Ivinskio studija pranoksta visus kitus iki mūsų dienų pasirodžiusius Šv. Kazimiero gyvenimo aprašymus“⁹. Taigi pirmoji mokslinė studija, kur ypač daug dėmesio skiriama kanonizacijos temai, yra Z.Ivinskio „Šv. Kazimieras, 1458–1484“ (New York, 1955 m.). Vis dėlto daugiausiai publikacijų Šv. Kazimiero gyvenimo, kulto ir netgi ikonografijos temomis yra parengęs istorikas jėzuitas Paulius Rabikauskas. „Jubiliejiniai šventojo Lietuvos Globėjo metai paskatino ir mane arčiau susipažinti su kai kuriais šventojo karalaičio garbinimo šaltiniais; vieną kitą iš jų pasitaikė naujai užtikti, į kitus turėjau progos giliau pažvelgti“, – kukliai prisipažįsta mokslininkas, jau 1958 m. publikavęs straipsnį Šv. Kazimiero kanonizacijos tema: „Didžiosios Šv. Kazimiero šventės Vilniuje 1604 ir 1636 metais“ (*Aidai*, 1958, Nr. 3). Knygoje „Lietuvos globėjas Šv. Kazimieras“, išleistoje tik 1993 m. Vilniuje, bet parašytoje 1984 m., šiai temai P.Rabikauskas yra skyręs net septynis skyrius. Pauliaus Rabikausko straipsnis „San Casimiro“ pateko į solidų „Bibliotheca Sanctorum“ trečiąją tomą, išleistą Romoje 1963 m. (antrasis leidimas 1990 m.). Šiame straipsnyje ne paskutinė vieta tenka ir Šv. Kazimiero kanonizacijos problemai bei ikonografijos formavimosi klausimams, kurie aptarti remiantis Povilo Reklaičio tyrinėjimais. S.Sužiedėlis 1984 m. Romoje išleido ne-

⁸ Plg. P. Reklaitis, *Prarastos Lietuvos pėdsakų beiėškant*, Vilnius, 1999, p. 83, 99–100.

⁹ P. Rabikauskas, *Krikščioniškoji Lietuva*, Vilnius, 2002, p. 203.

didelės apimties knygą „San Casimiro“ italų kalba ir tais pačiais metais „Der Heilige Casimir“ vokiečių kalba (Stein a Rhein)¹⁰.

Pasak istorikų Šv. Kazimiero palaidojimo vieta senojoje Vilniaus Katedros Karališkojoje koplyčioje greitai tapo piligrimystės ir maldos centru, o garsusis popiežiaus Aleksandro VI 1501 m. gegužės 15 d. raštas, kuriuo suteikiami visuotiniai atlygiai tiems, kas aplanko Vilniaus Katedroje esančią Švč. M. Marijos ir Šv. Andriejaus ir Stanislovo koplyčią, svarbus tuo, kad dokumente minimas garsėjantis stebuklais Lietuvos kunigaikščio Aleksandro brolis Kazimieras¹¹. Tačiau, parsėję P. Rabikauskas: „iš tikrųjų atlygių suteikimo tikslas buvo ne kas kita, kaip patraukti į neseniai pastatytą, gražiai išpuoštą, didžiajam Lietuvos kunigaikščiui ypač brangią koplyčią daugiau lankytojų ir paskatinti juos savo auka prisidėti prie jos išlaikymo“¹².

1517 m. popiežius Leonas X pradėjo kanonizacijos procesą, pavesdamas legatui Z. Ferreriui vykti į Vilnių ir rinkti medžiagą kanonizacijos bylai. 1520 m. popiežiaus legatas jau buvo apklausęs visus reikiamus liudytojus ir surašęs informacinio proceso aktus, o 1521 m. Krokuvoje išleido knygą „Vita beati Casimiri Confessoris“, kurios tituliniam puslapyje atspausdintas seniausias Šv. Kazimiero grafis atvaizdas. 1521 m. gruodžio 1 d. mirė popiežius Leonas X. P. Rabikauskas teigia, kas net ir norėdamas popiežius Leonas X nebūtų suspėjęs paskelbti Kazimiero šventuoju¹³. Tačiau Martirologijoje ir Romos Mišiole randame, kad tas pats popiežius Leonas X įsakė įrašyti Šv. Kazimierą į Šventųjų katalogą. Tačiau nei kanonizacijos diena, nei popiežiaus bulė nėra žinomos. Trūksta žinių ir apie tokios svarbios šventės iškilmes Romoje ar Vilniuje. Vilniaus Katedros kapitulos dokumentai nemini jokios kanonizacijos, atvirkščiai, yra žinoma, kad tik po popiežiaus Leono X mirties kapitula rinko pinigus Kazimiero kanonizacijos bylai¹⁴.

Rabikauskas stebisi, kad po Leono X mirties, atrodo, „Vilniuje per visą XVI a. nebuvo nieko žinoma apie Kazimiero į šventuosius įrašymą <...> betgi, antra vertus, jei Leonas X iš tikrųjų nebūtų Kazimiero paskelbęs šventuoju, lieka neišspręsta ne mažesnė mįslė: kaip paaiškinti, kad tuo atveju Lenkijos karalius, Vilniaus vyskupas ir Vilniaus kapitula be-

¹⁰ Abi monografijos skirtos Šv. Kazimiero mirties 500 metų jubiliejui.

¹¹ Plg. P. Rabikauskas, *Krikščioniškoji Lietuva*, p. 204; Z. Ivinskis, *Šv. Kazimieras, 1458–1484*, p. 56, 204.

¹² Ten pat, p. 204.

¹³ Plg. P. Rabikauskas, *Lietuvos globėjas šv. Kazimieras*, Vilnius, 1993, p. 78–79.

¹⁴ Plg. P. Rabikauskas, *Casimiro, Bibliotheca Sanctorum*, t. 3, Roma, 1990, p. 899.

veik per ištisą šimtmetį nebūtų darę jokių žygių Kazimiero bylai atnaujinti ir ją užbaigti“¹⁵.

Nors į šiuos mokslininko klausimus dar ir šiandien neatsakyta, viena aišku, kad tik paskutiniais XVI a. metais pagyvėjo susirūpinimas Šv. Kazimiero garbinimu. Greičiausiai tam įtaką padarė stačiatikių bei protestantų aktyvumas ir visuotinis Bažnyčios Tridento Susirinkimas, skatinęs katalikus ieškoti būdų, kaip pagyvinti savo religinį gyvenimą. Su to meto lietuvių žygius Romos kurijoje lydinčiais dokumentais išsamiai supažindina savo studijoje Z.Ivinskis¹⁶, o P.Rabikauskas pabrėžia, kad karalius Zigmantas Vaza ir Vilniaus vyskupas Benediktas Vaina 1602 m. kovo 25 d. laiške ir prašyme, remdamiesi Martirologija, kreipėsi į popiežių Klemensą VIII su prašymu įrašyti Šv. Kazimiero šventę į visuotinį Bažnyčios brevijorių ir Mišiolą. Įdomu, jog tiek karalius, tiek vyskupas „pažymi, kad Leonas X Kazimierą įrašė į šventųjų skaičių“¹⁷, o karalius dar paminė, kad popiežiaus legatas Z.Ferreri jau atliko Vilniuje procesą ir kad „po Kazimiero paskelbimo šventuoju daugelyje Lietuvos ir Lenkijos vietų buvo kalbamas jo garbei brevijorius ir laikomos šv. Mišios *duplici ritu*“¹⁸. 1602 m. liepos 8 d. Šv. Apeigų kongregacija pakėlė Šv. Kazimiero šventę *sub ritu duplici*, patvirtino Šv. Kazimiero mišioms skirtas maldas ir brevijoriaus lekcijas, tačiau neįtraukė Šv. Kazimiero į visuotinį Bažnyčios kalendorių. Nors Vilniaus Katedros kanauninkas Grigalius Sviencickis, Vilniaus vyskupo B.Voinos pavedimu tuo reikalu buvęs Romoje, nenusileido ir karaliaus vardu pakartojo prašymą, tačiau kongregacija, iš naujo apsvarsčiusi, vis dėlto nusprendė pasilikti prie ankstesnio sprendimo. Liko 1602 m. lapkričio 7 d. parašyta popiežiaus brevė, kurią Sviencickis parsivežė į Vilnių ir ta proga 1604 m. gegužės 10 d. Vilniuje buvo surengtos pirmosios didžiosios iškilmės Šv. Kazimiero garbei¹⁹.

1604 m. iškilmių proga Vilniuje pasirodžiusiuose leidiniuose pati šventė vadinama *Celebritas qua Imago s. Casimiri ex Urbe Vilnae illata est*. Pagrindinis ir didžiausias šios šventės simbolis ir buvo *laborum* – vėliava, atvežta iš Romos. Tėvas P.Rabikauskas pabrėžia, kad vėliava negalėjo būti popiežiaus dovanojama kaip atnaujinamos kanonizacijos ženklas. Greičiausiai tai pats Vilniaus Katedros kanauninkas G.Sviencickis parūpino šią vėliavą ir tik paprašė popiežių ją pašventinti. Kai kurie istorikai

¹⁵ Plg. P. Rabikauskas, *Krikščioniškoji Lietuva*, p. 207, 208.

¹⁶ Plg. Z. Ivinskis, *Šv. Kazimieras, 1458–1484*, p. 74–82.

¹⁷ Plg. P. Rabikauskas, *Krikščioniškoji Lietuva*, p. 210.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Plg. ten pat, p. 211; Plg. P. Rabikauskas, *Lietuvos globėjas šv. Kazimieras*, p. 89–91.

sako, kad toji vėliava buvusi pasiūta iš raudono aksomo, su Šv. Kazimiero paveikslu²⁰.

Vilniaus Katedros kanauninko G.Sviencickio rūpesčiu 1603 m. Romoje, Vulietto spaustuvėje, buvo išleisti liturginiai tekstai Mišiolui ir brevijoriui. Šių leidinių (kiekvienas turėjo po keturis spausdintus lapus) pirmajame puslapyje buvo įdėtas Giacomo Lauro (1584–1637) išgraviruotas Šv. Kazimiero paveikslas su įrašu: „Šv. Kazimieras, karališkosios Jogailaičių giminės, karaliaus Kazimiero sūnus, Lenkijos bei Lietuvos princas ir patronas“. Šis Giacomo Lauro Šv. Kazimiero atvaizdas tapo kultiniu XVII a. Šv. Kazimiero paveikslu: Šv. Kazimieras kunigaikščio rūbais, su kryžiumi ir lelija. Kryžius ir lelija tapo nuolatiniais Šv. Kazimiero atributais XVII a. hagiografiniuose veikaluose, pradedant Overadto „Icones et miracula sanctorum Poloniae“ (Coloniae, 1605–1606) ir baigiant kitais „kur informuojama žodžiu ir vaizdu apie naują kultinę šventojo vaizdavimo formą“²¹.

Tik po 14 metų, 1620 m. lapkričio 6 d., karalius Zigmantas Vaza vėl kreipėsi į popiežių Paulių V, prašydamas, kad šis įrašytų Šv. Kazimierą į Romos brevijorių, o kaip ypatingą motyvą savo prašyme karalius pažymėjo: „Lietuviai brevijoriuje neturi nė vieno šventojo“²². Šį prašymą popiežiui įteikė Vilniaus vyskupas Eustachijus Valavičius ir po mėnesio, 1620 m. gruodžio 12 d., Šv. Apeigų kongregacija įrašė Šv. Kazimiero šventę į Romos brevijorių, tačiau tik kaip žemiausio rango šventę *sub ritu simplici*. Vyskupas Valavičius pakartotinai kreipėsi į kongregaciją ir galiausiai 1621 m. kovo 3 d. popiežius patvirtino Šv. Kazimiero šventės įrašymą į naują Romos brevioriaus laidą *sub ritu semiduplici*²³.

Taigi Romos laikysena aptariamuoju XVI–XVII a. laikotarpiu naujų šventųjų paskelbimo atžvilgiu buvo santūri: stengtasi neskelbti naujų švenčių visoje Bažnyčioje. Bet, kita vertus, Lenkijos karaliaus ir Vilniaus

²⁰ S. Sužiedėlis, *San Casimiro*, Roma, 1984, p. 37.

²¹ P. Reklaitis, *Prarastos Lietuvs pėdsakų beiškant*, p. 148. 1604 m. Vilniaus akademijos spaustuvėje išleistoje didžiosioms Šv. Kazimiero iškilmėms, vykusioms Vilniuje 1604 m. gegužės 10 d., skirtoje poemoje – „Theatrum S. Casimiri“ – matomas Šventasis karalaitis savo kūno padėtimi, atributais, ant krūtinės kabančiu medalionu, net drabužių klostėmis yra identiškas vaizduojamam Giacomo Lauro medžio raižinyje. Taip pat ir kituose XVII a. pasirodžiusiuose leidiniuose, pavyzdžiui, M.Cevolli knygoje „L'ambitione soggiogata, canzone i lode di san Casimiro“ titulinį puslapį puošiančiame Michele Lauro vario raižinyje (1650) vaizduojamas Šv. Kazimieras, apsuptas savo gyvenimo ir stebuklų vaizdų, yra labai panašus į aptariamą ikonografiją. Augsburgio raižytojo Luco Kiliano 1618 m. išraižytame vyskupo Eustachijaus Valavičiaus portrete, kurį įrėmina Šv. Stanislovo ir Šv. Kazimiero figūros, karalaičio figūra savo laikysena ir atributais (raižinyje Šv. Kazimieras toje pačioje rankoje su lelija dar laiko ir rožinį) yra paimta iš 1603 m. „kanoninio atvaizdo“.

²² Plg. P. Rabikauskas, *Krikščioniškoji Lietuva*, p. 212.

²³ Plg. ten pat.

vyskupų ryžtingumas nugalėjo laiko kliūtis, juolab kad XVI a. pabaigoje–XVII a. pradžioje Šv. Kazimieras tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje buvo laikomas šventuoju ir garsėjo stebuklais bei jo užtarimu patiriamomis malonėmis: prie jo kapo pasveikdavę kurtieji, aklieji, luošieji, jo užtarimu ir tėvų maldomis mergaitė Uršulė buvo prikelta iš numirusių²⁴. Lietuvos globėjo „*potentia*“ pasirodydavo ne tik įveikiant pavienių žmonių ligas – migreną, epilepsiją, drugį, bet ir pažabojant maro epidemijas“²⁵. Šventojo galia užtarti, tarpininkauti bei permaldauti yra neatskiriama nuo didingos to meto šventumo aureolės, liudijančios, kad herojinių dorybių atpildas bus amžinoji laimė. Filosofas Antanas Maceina Lietuvos globėją dar aukštino kaip lietuvių kovų su Rusija simboliu: „Šv. Kazimieras išgarsi lietuvių tautoje kaip jos nuolatinis bendradarbis bei padėjėjas rungtynėse su Maskva“²⁶. Lietuviai, A.Maceinos nuomone, žvelgė į Šv. Kazimierą „kaip į simboliu istorinio jos uždavinio sprendime“²⁷. Prabėgus keliems dešimtmečiams kun. Julius Sasnauskas suabejoja filosofo kategoriškumu, sakydamas: „Šiandien kiekvienam aišku, kad Kazimieras mums daugiau nebėgali būti kovos su Rytai simboliu“²⁸, kad jo šventumo ir nemirtingumo reikia „Kristaus meilės ugnyje sudegintoje jaunystėje“²⁹. Tačiau Šv. Kazimiero biografai byloja, jog sunkiaisiais tautai kovų momentais lietuviai šaukdavosi ne plačiai pripažintų karžygių globėjų, bet Šv. Kazimiero, nepagarsėjusio šlovingais karo žygiais bei laimėjimais³⁰.

Didžiųjų Šv. Kazimiero iškilmių, vykusių Vilniuje 1604 m. gegužės 10 d., proga Vilniaus Katedros kanauninkas G.Sviencickis sukūrė garsiąją poemą „*Theatrum S. Casimiri*“. Iš poemos sužinome, kad keturiose Vilniaus vietose buvo pastatyti triumfo vartai, prie kurių vyko vaidinimai ir deklamacijos. Tekstus deklamavo universiteto studentai, vaidindami įvairias personifikuotas figūras: Tvirtumą, Išmintį, Teisingumą, Mūzas, Gandą, Angelus – tarp kurių viena iš pagrindinių yra Vilniaus miesto figūra³¹. Poemoje Vilniaus miestas vaizduojamas kaip gyvas personažas – angelų

²⁴ Plg. Vita Sancti Casimiri Regis Poloniae filii a venerabilis viro Gregorio Suueciski Eccle. Cathed. Viln. Canonico, ex bonis auctoribus cum fide descripta, kn. R. Bellarmino, *De officio principis christiani*, Roma, 1619, p. 485.

²⁵ D. Baronas, Ligos ir epidemijos, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra*, Vilnius, 2001, p. 296. Plg. *Acta Sanctorum: Martii I*, Antverpiae, 1668, p. 350–351.

²⁶ A. Maceina, Simbolinė šv. Kazimiero prasmė, *Aidai*, Nr. 3, Brooklyn, 1958, p. 99.

²⁷ Ten pat, p. 98.

²⁸ J. Sasnauskas, *Dar kartą Žmogaus Sūnus*, Vilnius, 1999, p. 53.

²⁹ Ten pat, p. 98.

³⁰ Z. Ivinskis, *Šv. Kazimieras, 1458–1484*, p. 121–122.

³¹ Plg. E. Ulčinaitė, Proginė literatūra, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra*, Vilnius, 2002, p. 531; P. Rabikauskas, *Krikščioniškoji Lietuva*, p. 303–304; B. Kazlauskas, XVI–XVII a. Vilniaus akademijos drama ir teatras, *Kultūrų kryžkelėje*, Vilnius, 1970, p. 155–158.

guodžiama išsipuošusi moteris³²: „Čia atkreipki akis ir dvasią, dejuojantis Vilniau, esame čia, kad galop liautumeis ašaras liet.<...> Tikėk, nes tikrai gavai šlovingą globėją. Jis nelaimės visas tuoj nuo tavęs atitrauks“³³. Į šį angelo kreipinį Vilnius atsako: „Kur aš esu? Ką veikiu? Ar sapnuoju? <...> Dieve Aukščiausias, o Tau kaip aš turėsiu dėkoti? Kokios dovanos bus lygios Tavoms dovanoms? Guodi mane dabar angelų balsais maloningais, o neseniai dar skausmas kamavo sunkus³⁴. <...> Tavo, Dieve, dėka kunigaikštis Kazimieras gavo Vardą šventą, jisai mūsų išklauso maldas“³⁵. Čia pacituotos eilutės iškalbingai byloja apie ypatingą 1604 m. iškilmių svarbą Vilniaus miesto gyventojams. Tuojau po iškilmių Vilniaus jėzuitai prie turgaus aikštės padėjo kertinį akmenį bažnyčiai, skirtai Šv. Kazimiero garbei. Popiežiaus Klemenso VIII leidimas garbinti Šv. Kazimierą kaip šventąjį turėjo nemažos reikšmės religiniam Lietuvos gyvenimui, kuris „po reformacijos atoslūgio reikėsi nauju dvasios pakilimu“³⁶.

Šv. Kazimieras, kaip atgailos, išsižadėjimo, herojiškos skaistybės, pamaldumo į Kristų Švč. Sakramente ir į Švč. M. Mariją, vargstančiųjų ir neturtingųjų tikrosios meilės pavyzdys, buvo svarbus Lietuvos vienuoliams ordinams. 1666 m. vyskupas Aleksandras Sapiega įvedė vienuolių procesijas į Vilniaus Šv. Kazimiero koplyčią: kiekvieną penktadienį į ją procesijoms ėjo dominikonai, pranciškonai, karmelitai, bernardinai ir jėzuitai³⁷. Šv. Kazimierą savo globėju išrinko Lietuvos bernardinų provincija (1729 m.), pirmąją bažnyčią, dedikuotą Šv. Kazimierui, Vilniuje pastatė jėzuitai (1604 m.). XVII–XVIII a. Šv. Kazimiero kultas skleidėsi ne tik jėzuitų, pranciškonų ordinuose, bet taip pat ir karmelitų vienuolijoje. Basųjų karmelitų Liublino Šv. Juozapo ir Vilniaus Šv. Teresės bažnyčiose centrinių altorių antrajame tarpsnyje, virš pagrindinio altorinio paveikslo, vaizduoja-

³² Miestas (*urbs, civitas*) lotynų kalboje yra moteriškos giminės, todėl ir miesto personifikacija poemoje yra moteris.

³³ G. Swęcicki, Šventojo Kazimiero teatras, kuriame jo giminė, gyvenimas, stebuklai ir iškilminga eisena surengta švenčiant jo atnaujintą apoteozę Vilniuje, Lietuvos sostinėje, 1604 m. gegužės 10 d., pavaizduota, *Gratulatio Vilnae*, sud. E. Uličinaitė, Vilnius, 2001, p. 215.

³⁴ 1603 m., prieš Šv. Kazimierui skirtas iškilmes, Vilniuje siautė maro epidemija. Suprantama, kad šios nelaimės akivaizdoje buvo šaukiamasi globėjo – Šv. Kazimiero pagalbos. 1603 m. „maro epidemija praretino Vilniaus pranciškonus. Vienuolyno vyresniajam pavedus vienuolius Šv. Kazimiero globai, epidemija nuslopo“ (D. Baronas, Ligos ir epidemijos, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra*, Vilnius, 2001, p. 296). Maro nelaimės Vilnius prisimena ir čia cituojamos poemos eilutėmis (*Gratulatio Vilnae*, p. 205): „Badas kamuoja, stoka pačių būtinausių dalykų, o Belonos pjūtis didina mūsų vargus. Maro žiaurais įveikta gausybė jaunuolių jau žuvo, badas ir maras kitus nunešė jau į kapus.<...> Ar dar to negana? Išaugo pyktis dievybės: štai jau metai dveji niokoja maras mane“.

³⁵ G. Swęcicki, *Šventojo Kazimiero teatras...*, p. 211, 213.

³⁶ Z. Ivinskis, *Šv. Kazimieras, 1458–1484*, p. 108.

³⁷ Plg. P. Rabikauskas, *Lietuvos globėjas šv. Kazimieras*, p. 115.

mas Šv. Kazimieras: vaizduoti šventąjį karalaitį šalia didžiosios karmelitų ordino reformatorės Šv. Teresės Avilietės – neeilinis išaukštinimas.

IŠVADOS. Pirmą kartą Šv. Kazimiero vardas pasirodo Martirologijoje – Romos Bažnyčios kankinių ir šventųjų knygoje – 1583 m.³⁸ „1584 m. Martirologija jau tampa oficialia bažnyčioje vartojama liturgine knyga, patvirtinta paties popiežiaus“ ir nuo tada Šv. Kazimieras rašomas visose martirologijose tarp kovo 4 d. Šventųjų, o nuo XVII a. pirmoje vietoje. Šv. Kazimiero vardo buvimas Martirologijoje, ši, P.Rabikausko teigimu, daugiau kaip po 60 metų po popiežiaus Leono X mirties „neatidus kompiliatoriaus padaryta klaida <...> atpalaidavo nuo sudėtingų kanonizacijos užbaigimo procedūrų ir 1602 m. žymiai palengvino Vilniaus kanauninko Grigaliaus Sviencickio misiją Romoje“³⁹. Visi autentiški, nekeliants jokių abejonių dokumentai: 1602 m. brevė, kuria leidžiama švęsti jo šventę Lietuvoje ir Lenkijoje, 1621 m. dekretas dėl Šv. Kazimiero šventės įrašymo į visos Bažnyčios brevijorių ir Mišiolą liudija Šv. Kazimiero kulto plėtrą ir sklaidą. Liturginis Šventojo kultas Vilniuje vis dėlto pradėtas remiantis ne Martirologijos įrašu, bet popiežiaus Klemenso VIII breve „Quae ad sanctorum“, leidžiančia švęsti *sub ritu duplici* Šv. Kazimiero liturginę šventę ir patvirtinančia brevijoriaus lekcijas su Šv. Kazimiero gyvenimo tekstais ir šventojo garbei skirtose Mišiose vartotinas maldas⁴⁰.

Popiežiaus Klemenso VIII brevė ir 1604 m. Vilniuje išleisti aprašymai teigia, kad Šv. Kazimierą į šventųjų sąrašą įrašė popiežius Leonas X, tačiau Z.Ivinskis, P.Rabikauskas pateikia svarius argumentus, kad Leonas X nebespėjo prieš mirtį to padaryti, be to, nėra žinių apie atliktą kanonizaciją, nėra kanonizacijos bulės. O kiti įvairūs dokumentai rodo, kad pačiame Vilniuje iki XVI a. „buvo elgiamasi taip, lyg šventuoju skelbimo byla dar nebūtų buvusi baigta“⁴¹. P.Rabikauskas nepamiršta pridurti, kad šių išvadų galima „dar nelaikyti galutinėmis ir „tylos argumentais“, kuriais remiasi didžioji sukeltų abejonių dalis, mažiau pasitikėti“⁴², tačiau Z.Ivinskio iškelta kanonizacijos problema lieka neišspręsta ir tik atrodus kanonizacijos proceso aktus būtų galima galutinai išbraukti iškelto klausimus⁴³.

Taigi šiandien nežinome, kodėl neįvyko Šv. Kazimiero kanonizacija, viena aišku, kad 1602 m. įvykiai Romoje ir paskui juos buvusios 1604 m. iškilmės Vilniuje negali vadintis kanonizacijos iškilmėmis ar ceremonijo-

³⁸ Plg. ten pat, p. 80.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Ten pat, p. 81, 94.

⁴¹ P.Rabikauskas, *Krikščioniškoji Lietuva*, p. 221.

⁴² Ten pat.

⁴³ Plg. ten pat.

mis. Dailėtyrininkui, ieškančiam kanoninio Šv. Kazimiero atvaizdo, kuris tradiciškai gimsta Romoje, Šv. Petro Bazilikoje, naujo šventojo paskelbimo dieną, tenka remtis ne kanonizacijos vėliavos atvaizdu, bet rašytinių tekstų „vėliavomis“ – pačiu seniausiu Šv. Kazimiero atvaizdu – Z.Ferreri knygos „Vita beati Casimiri Confessoris“ (Krokuva, 1521) raižiniu tituliname puslapyje ir Giacomo Lauro raižiniu (Roma, 1603), nedviprasmiškai susijusiu su 1602 m. lapkričio 7 d. popiežiaus Klemenso VIII breve, tapusiu „kanoniniu atvaizdu“ ir turėjusiu didelę įtaką tolesnei Šv. Kazimiero ikonografijai.

Lietuviams, turintiems vienintelį „oficialųjį“ šventąjį, jo kanonizacijos bulės klausimas buvo ir, kaip rodo šiandiena, yra opus. Tik pasirodžius Z.Ivinskio studijai apie Šv. Kazimierą – pirmajam moksliniam darbui, paremtam iki tol neskelbtais dokumentais iš Vatikano archyvų, iševijoje kilo nepasitenkinimo banga: „Paprastam skaitytojui sunku čia susigaudyti. Nenuostabu, jog galėjo susidaryti įspūdis, kad Kazimieras iš viso nekanonizuotas. <...> Be reikalo prof. Ivinskis užsiėmė kanonizavimo bulės ieškojimu“⁴⁴.

Šiandien niekas jau neabejoja šventojo Globėjo aureole: Bažnyčia jį skelbia, garbina kaip šventąjį ir čia, žemėje, jam teisėtai priklauso šventojo titulas⁴⁵. Tačiau nesutikti su istoriniais faktais arba 2002 m. reprezentaciniame leidinyje „Vilniaus katedros lobynas“ skelbti kanonizacijos jubiliejų, kai daugiau negu prieš pusę šimto metų buvo įrodytas ir šiandien dar nepaneigtas mįslingas Šv. Kazimiero kanonizacijos nebuvimas, tikrai yra keista. Kiekvienas žinomas su Šv. Kazimieru susijęs dokumentas yra neginčytinas faktas, jog Bažnyčia „viešai pripažįsta ir išpažįsta, kad Šv. Kazimieras yra šventasis“, todėl ir baigiant šį straipsnį, manau, prasminga būtų kartu su šiame darbe jau cituotu P.Rabikausku tarti: „kanonizacijos šventės Romoje 1521 m. ir pačios kanonizacijos bulos problemas galime ramiai palikti istorikams, savo Šventajam atiduodami privačią ir viešą pagarbą ir pagarbinimą su lygiu tikslumu, su kuriuo garbiname visus kitus šventuosius, nors didžioji jų dalis neturėjo jokių kanonizacijos iškilnių“⁴⁶. Taip pat ir dailės kūriniai nuo pačių Šv. Kazimiero kulto ištakų liudija, kad šventasis karalaitis, nors neturėdamas kanonizacijos bulės, buvo atmenamas ir garbinamas kaip Globėjas ir Užtarėjas, kartais nepriklausomai nuo žemėje rengtų iškilnių bei švenčių.

⁴⁴ J. Matusas, Dėl šv. Kazimiero kanonizavimo ir lietuviškumo, *Aidai*, Nr. 6, Brooklyn, 1959, p. 252.

⁴⁵ Plg. P.Rabikauskas, *Krikščioniškoji Lietuva*, p. 222.

⁴⁶ Ten pat.

LITERATŪRA

- Acta Sanctorum: Martii I, Antverpiae, 1668.
- Vita Sancti Casimiri Regis Poloniae filii a venerabilis viro Gregorio Suueciski Eccle. Cathed. Viln. Canonico, ex bonis auctoribus cum fide descripta, kn. R. Bellarmino, De officio principis christiani, Roma, 1619.
- Ališauskas V., Naujasis židinys / Aidai, Nr. 7–8, 2002, p. 426.
- Baronas D., Ligos ir epidemijos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra, Vilnius, 2001.
- Bičiūnas J., Šv. Roberto Bellarmino – šv. Kazimiero biografas, Lietuvos tautos praeitis, t. 8, kn. 1(29), Chicago, 1984, p. 111–116.
- Casale V., Gloria ai beati e ai santi, le feste di beatificazione e di canonizzazione, La festa a Roma, t. 1, Turin, 1997.
- Ivinskis Z. Šv. Kazimieras, 1458–1484, New York, 1955.
- Kazlauskas B., XVI–XVII a. Vilniaus akademijos drama ir teatras, Kultūrų kryžkelėje, Vilnius, 1970, p. 155–158.
- Maceina A. Simbolinė Šv. Kazimiero prasmė, Aidai, Nr. 3, Brooklyn, 1958, p. 98, 99.
- Matusas J. Dėl šv. Kazimiero kanonizavimo ir lietuviškumo, Aidai, Nr. 6, Brooklyn, 1959, p. 252.
- Rabikauskas P., Krikščioniškoji Lietuva, Vilnius, 2002.
- Rabikauskas P., Lietuvos globėjas šv. Kazimieras, Vilnius, 1993.
- Rabikauskas P., Casimiro, Bibliotheca Sanctorum, t. 3, Romas, 1990.
- Račiūnaitė T., Apie Vilniaus šv. Teresės bažnyčios freskų ikonografiją, Ženklas ir simbolis senojoje Lietuvos dailėje, Vilnius, 1996, p. 120.
- Reklaitis P., Prarastos Lietuvos pėdsakų beiėškant, Vilnius, 1999.
- Samek J. Refleksy kultu św. Kazimierza w sztuce, Analecta cracoviensia, t. 16, 1984.
- Sasnauskas J., Dar kartą Žmogaus Sūnus, Vilnius, 1999.
- Sužiedėlis S. San Casimiro, Roma, 1984.
- Swęcicki G., Šventojo Kazimiero teatras, kuriame jo giminė, gyvenimas, stebuklai ir iškilminga eisena, surengta švenčiant jo atnaujintą apoteozę Vilniuje, Lietuvos sostinėje, 1604 m. gegužės 10 d., pavaizduota, Gratulatio Vilnae, sud. E. Ulčėnaitė, Vilnius, 2001.
- Ulčėnaitė E., Proginė literatūra, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra, Vilnius, 2001.